

enigma, morfem, fonem itd. Takve imenice u bugarskom, makedonskom i uz veće kolebanje u srpskom uglavnom čuvaju izvorni lik, ali mijenjaju rod, tj. postaju ženskoga roda. U hrvatskom i slovenskom zadržavaju izvorni lik ako imaju ispred završnog *-ma* još neki suglasnik, ali ako ga nemaju, onda uglavnom gube završno *-a*, te postaju muškoga roda. Od toga se izuzimaju dvosložne imenice, koje bi tako postale jednosložne. Osim toga u hrvatskom neke mogu biti jednake grčkoj osnovi: *klimat, aromat, dramat, temat*, što je kao u poljskom, ali je u hrvatskom arhaično ili je dobilo stanovitu semantičku diferencijaciju.

Možemo zaključiti da se po načinu primanja grčkih riječi južnoslavenski jezici mogu podijeliti u dvije skupine. U prvu skupinu idu jezici koji su te riječi primali uglavnom izravno iz grčkoga jezika, a to su: bugarski, makedonski i srpski. U drugu skupinu spadaju hrvatski i slovenski, koji su te riječi primali preko latinskog ili drugih zapadnih posrednika. Otuda potječu znatne razlike u načinu primanja tih riječi. To je postala višestoljetna tradicija pojedinih južnoslavenskih naroda, koja se kreativno uključuje i u rješavanje suvremenih jezičnih kolebanja.

S a ž e t a k

Mile Mamić, Zavod za jezik IFF, Zagreb

UDK 801.316.3:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 28. prosinca 1982.

Greek Words in South-slavic Languages

The author deals with the words of Greek origin in South-slavic standard languages from phonetical, phonological and morphological point of view. He shows that South-slavic languages can be divided into two groups according to their treatment of Greek words. Croatian and Slovenian form one group, Serbian, Macedonian and Bulgarian another.

EUROPA ILI EVROPA*?

Vladimir Vratović

Govorim o zemljopisnom pojmu, nastojeći pokazati kada se otprilike i zašto zbilja mijena *Europe* u *Evropa*. Prije nego bih pokušao ocrtati tijek njezin, posebice u posljednjih sto godina, moram podsjetiti na izvorno stanje grčkoga dvoglasa *eu* (i *au*). *Evropa* je naime u izgovornom obliku s *ev* umjesto *eu* grčkoga, ali novogrčkoga podrijetla. Početke monoftongizacije diftonga *eu* (i *au*) nalazimo već u razdoblju takozvane *koinē* (od 4. st. prije n.e.) u Grčkoj, što se razvilo i ustalilo u novogrčkom: proces konzonantizacije (labijalizacije) drugoga vokala (*u*), tako da je *eu* pred zvučnim konzonantom dalo *ev*, pred bezvučnim *ef*. Stoga dakle *Europa/Evropa*.

* Dva čitatelja iz Zagreba zapazila su da se uz *Evropa* upotrebljava i *Europa* pa su nam, u razmaku od pet dana, poslala isto pitanje: „je li bolje, u neutralnom značenju, *EVROPA* ili *EUROPA*?” (M. B.), „Dakle, je li *Evropa* ili *Europa* (za kontinent)?” (A. G.). Zamolili smo V. Vratovića, klasičnoga filologa, da odgovori, a on je odgovorio opsežnim člankom. (Ur.)

Veći je dio europskih jezika, među njima i hrvatski, primio riječi s *eu* (i *au*) iz starogrčkoga posredništvom latinskim,¹ kako su ga Rimljani u diftongičkom izgovoru čuli i pismeno fiksirali. Za humanizma takva je pravopisna tradicija osnažena i jedinstveno, i u latinskom i u narodnim jezicima, u obliku *eu* predana novovjekovnoj Europi.² Oni pak narodi, posebice slavenski, koji su trajnije bili u izravnom političkom, kulturnom i vjerskom dodiru s Bizantom, primali su grčke riječi, pa i one postanjem najstarije, novogrčkim izgovornim posredništvom. To se odrazilo ne samo u tzv. itacizmu i vitacizmu (čitanju *ē* kao *i* i *b* kao *v*, npr. Atina i Vizant), nego i u svim općim i vlastitim imenicama preuzetim iz grčkoga u obliku monoftongiziranog dvoglasa *eu*, tj. *ev/ef*.

O značajnom udjelu staroslavenskoga, posebice u kršćanskoj terminologiji (npr. *evanđelje*), ne moram ni govoriti, to više što je nazočnost grecizama u staroslavenskom, od lek-sika i tvorbe riječi do sintakse, očigledna. Način i grafija u preuzimanju novih riječi u staroslavenskom odrazit će se dijelom u slavenskim jezicima, i u kršćanskoj i u svjetovnoj terminologiji. Mislim ovdje na cjelokupni fundus grčkih posuđenica s dvoglasom *eu* (i *au*). Različite vjerske i kulturno-političke pretpostavke morale su se djelomice različito odraziti u načinu prihvaćanja tuđica. U Srba, na primjer, kršćanska terminologija, kad nije staroslavenska i narodna, jest grčko-ruska; u Hrvata, kad nije staroslavenska i narodna, jest pretežno latinska. Upotreba slavenosrpskoga jezika i u crkvi i u književnosti srpskoj 18. stoljeća, s vrlo jakim sastavnicom ruskom, ostavila je tragove i u narodnom jeziku srpskom. U Hrvata je izrazitiji knjiški utjecaj, iz pisanih izvora i izgovorni latinski, u Srba vrlo jak i pisani i izgovorni utjecaj novogrčki i ruski.

U daljem razmišljanju neću se moći poslužiti statistikom javljanja oblika *Europa/Evropa* u pojedinih pisaca, jer rezultat istraživanja ne bi bio ni u kakvu razmjeru s desecima tisuća tiskanih stranica. A ni kritičkih izdanja za hrvatske pisce nemamo ni dostatno ni dostatno pouzdanih. Doduše, M. Pavlinović, A. Starčević, dijelom Kranjčević i Matoš padaju nam u prvi mah na pamet među piscima, koji su u drugoj polovici 19. st. pisali *Europa*, *europski* i sl. Kad bi se detaljno pregledali svi pisci, imam dojam da bi se znatno povećao broj onih koji su pisali s *u*, iako bi opći zaključak o odnosu oblika s *u* i *v* ostao isti. No o tome, tj. na temelju drugih, većinom stručnih autora, govorit ću na idućim stranicama.

Hoćemo li započeti s pravopisom, valja nam posegnuti za Brozovim *Hrvatskim pravopisom*, koji je u 19. st. označio najozbiljniju prekretnicu nakon pobjede hrvatskih vukovaca nad Veberom i zagrebačkom filološkom školom. Ali on ni u 1. izdanju iz 1892. ni u 2. izd. iz 1893. nema natuknice koja nas zanima. Javit će se ona tek u Broz-Boranićevu *Hrvatskom pravopisu* (3. prerađ. izd., Zagreb, 1904), i to u obliku *Evropljanin*, *evropski*. Isti će oblik s *v* (*Evropa*, *evropski*) imati i Boranićev *Pravopis hrvatskog ili srpskog jezika* (Zgb., 1921) i zadržati ga u svim ostalim izdanjima.

Kudikamo veću raznolikost pokazuju rječnici, filološka, stručna i slična djela iz posljednje trećine 19. stoljeća i prva dva desetljeća 20. st. Ogladat ćemo ih u užem – ipak, nadam se, dovoljno reprezentativnu – izboru, i to ona u kojima se javlja samo *u*, ona u

¹ Npr. *eufonija*, *Euklid* ili *automat*, *Aulida*, od latinskih *neutralan*, *august* i sl.

² U svojem tekstu članka upotrebljavam samo oblike *Europa*, *europski*.

kojima samo *v* i ona u kojima jedno i drugo. *Akademijin Rječnik* (1887–1891, obradi-vač P. Budmani) – da odmah to kažem – ima samo natuknicu *Evropa* i uz potvrde ovu primjedbu: „U rječnicima kao i u pisaca prije našega vijeka pisano je s u mj. *v*.” Možda je „prije našega vijeka” trebalo napisati „prije sredine našega vijeka”, jer npr. i Gajeva *Danica* (1835–1849) ima posvuda oblike *Europa*, *europski*, *europanski*.

Samo dvoglas *eu-* imaju, na primjer: Petračićev *Grčko-hrvatski rječnik* (Zgb., 1875), Divkovićev *Latinsko-hrvatski rječnik* (2. izd., Zgb., 1900), Senčev *Grčko-hrvatski rječnik* (Zgb., 1910), Petračićeva *Hrvatska čitanka* (knj. II, Zgb., 1880), Smičiklasova *Poviest hrvatska* (Zgb., I. sv.: 1882, II. sv.: 1879), Kukuljevićevi *Glasoviti Hrvati* (Zgb., 1886; nalazi se i *evropski*, ali najčešće: *europski*, *europski*, *Europa*), *Hrvatske zadaće o skladnji latinskoga jezika*, II. dio (3. izd., Zgb., 1894, predgovor potpisao A. Musić, Golik-Žepićeva *Latinska vježbenica za prvi gimnazijski razred* (Zgb., 1895), Žepićeva *Latinske i hrvatske zadaće o skladnji latinskoga jezika*, II. dio: *O načinima* (5. izd., Zgb., 1910; I. dio – *O padežima*, 6. izd., Zgb., 1910: u tekstu ima *Europa*, u Kazalu imena *Evropa!*), K. Schenkla *Grčka početnica za III. i IV. razred gimnazijski* (8. hrvatsko pregledano izdanje pripremio A. Musić, Zgb., 1912), Senčev prijevod Demostena (2. izd., Zgb., 1914). Mažuranićevi *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik* (Zgb., 1908–1923).

Samo *ev-* imaju, na primjer: Parčićevi *Slovensko-talijanski rječnik* (Zadar, 1874. u njemu ima i oblike: *Evgenij*, *Evsebij*, *Evstahij*, *Evtimij!*) i *Vocabolario croato-italiano* (3. ed., Zara, 1901), a *Rječnik talijansko-slovenski /hrvatski/* (2. izd., Senj, 1908) ima *Evropa* i *evropski*, ali i dvojtvo: *europljanin-europejac*, *europljanica-evropejka*; u istom tom rječniku ima Parčić i ovakve natuknice: *Eubeja*, *Jefimija*, *Eufrat*, *Evrosina*, *Evgenij*, *Evralija*, *Evlogij*, *Jevpatoria*, *Evsebij*, *Evstakij*, *Evtimij* (Jefta, Jevtan), spomenuti *AR* (1887–1891), Broz-Ivekovićev *Rječnik* (Zgb., 1901), Lochmerov *Englesko-hrvatski rječnik* (Senj, 1906); neke Jagićeve studije, npr. iz 1864. i 1865. u *Književniku*, Musićeva *Povjest grčke književnosti* (Zgb., 1893), Šrepelova *Rimska književnost i latinski jezik* (Zgb., 1898), Divkovićeva *Latinske vježbe za II. gimnazijski razred* (5. izd., Zgb., 1898), Dukatova *Čitanka iz englesko-američke i skandinavске književnosti* (Zgb., 1903), Rožićevi *Barbarizmi u hrvatskom jeziku* (2. izd., Zgb., 1908), Perićev prijevod Teokritovih *Idila* (Zadar, 1909), Musićev *Nacr grčkih i rimskih starina* (Zgb., 1910), Račeva *Antologija stare lirike grčke* (Zgb., 1916), Drechslerova *Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola* (knj. II, Zgb., 1916), Prohaskina *Hrvatska čitanka za 3. i 4. razred trgovačke akademije* (Zgb., 1918).

Izričito dvojtvo, i *eu-* i *ev-*, nalazimo u Šulekovu *Njemačko-hrvatskom rječniku* (*Deutsch-kroatisches Wörterbuch*, II. Band, Agram, 1860): *Europa*, *Evropa*; *Europljanin*, *Europljanica*, *Evropejac*; *europski*, *evropejski*; inače u grčkim imenima i riječima Šulek ima uvijek *v/f*: *Evlogij*, *Jevpatorija*, *Jefimija*, *Evrosina*, *Evsebij*, *Evstakij*, *Evtimij* /*fam. Jefta*/ i u rječniku I. Filipovića (*Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache*. I. Deutsch-kroatischer Theil, Zweiter Band, Agram, 1870): *Europa*, *Evropa*; *Europljanin*, *Evropljanin*, *Evropejac*; *Evropljanica*, *Evropejka*; *evropejski*.

U kojem su odnosu međusobnih utjecaja Šulek i prije spominjani Parčić, osobito u oblicima *Jefimija*, *Evsebij*, *Evstakij* i sl., možemo samo nagađati, kao i to, je li Šulek utjecao na Filipovića u dvojtvu *Europa/Evropa*. Pretpostavka je također, iako vrlo vjerojatna, ako kao uzor Šulekov za oblik *Evropa* i posebice za oblike *Jefimija*, *Evrosina*, *Evstakij* itd. označim Vuka Karadžića (uz ruski utjecaj na obojicu, dakako). Znajući da

Česi, za razliku od Slovaka i Poljaka, i u *Evropi* i u svim općim i vlastitim imenicama s *eu-* grčkoga podrijetla imaju dosljedno *v* (zapravo *w*), ne bismo kod Šuleka za *Evropu* smjeli isključiti ni taj, među brojnim, češki utjecaj. (Ne čini se nezanimljivim u zagradi spomenuti da se Šulek za isticanje dvojstva mogao nadahnuti i velikim Jungmannovim rječnikom (Slovník česko-německý), koji u sv. I (w Praze 1835) ima natuknicu *Europa* iz koje upućuje na *Ewropa*, a nju navodi u dvojnem obliku: *Ewropa (Europa)*, obrađujući je zatim samo s *w-* oblicima, npr. *Ewropčan, Ewropegčan, Ewropan, Ewropegec* itd.)

Radi općih zaključaka smatram da je posebna osvrtta vrijedan Tomo Maretić, značajni filolog i najutjecajni vukovac hrvatski. U člancima, što ih je objavljivao u *Viencu* 80-ih godina prošlog stoljeća, nalazim *Evropa* i *evropski*. Prvo izdanje *Odiseje* (1882) ima u predgovoru *Europa*. U I. sv. *Nastavnog vjesnika* (1892) i glavni urednik Maretić i ostali suradnici pišu *Evropa, evropski*, a istim se oblikom služi i ban Khuen-Héderváry u *Objavi (Mjesto predgovora)*, pretiskanoj iz „Službenog Glasnika Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu”. Oba izdanja prijevoda Vergilijeve *Eneide* (1896. i 1932) imaju u tekstu isto dvojstvo: *Europa*, ali *evropski* (II. izd. u predgovoru ima *Evropa*; i još nešto: oba izdanja imaju *Eurot ili Eurota*, „rijeka u Peloponeskoj zemlji Lakonici”, usp. Tumačenje riječi i imena u 2. izd.!). *Jezični savjetnik* (1924) traži samo *Evropljanin, Evropljanka, evropski*. I napokon, moram se zadržati na odjeljku (§ 74 d. str. 62) iz 2. izdanja Maretićeve *Gramatike* (1931, u 1. izd. 1899. tog odjeljka nije bilo³). Autor ga započinje: „Još se naši pisci nijesu složili u tome, kako da pišu *au, eu* u riječima grčkoga i latinskog podrijetla, dali na pr. *august, autonomija, Europa* ili *avgust, avtonomija, Evropa*; jedni pišu *v*, drugi *u*, a neki sad *v*, sad *u*.” Nakon razlaganja nekih izraza nastavlja: „Pravilo je, kako se otud vidi, teško postaviti; ja bih našim piscima predložio ovako: riječi *avgust, Evropa* neka se tako pišu, t.j. s konsonantnom *v*, jer su ih Vuk i Daničić (čini mi se) svagda tako pisali, – a sve druge riječi i vlastita imena neka se pišu s *u*.” Zatim nabraja *Austriju, Aurelija, Euklida, Euripida, Kaukaz (!) Zeusa*, pa „učene, međunarodne riječi” *autentičan, autograf ... neurastenija, neutralan* itd.

Očigledna su iz toga dva zaključka: prvi, autoru je vrlo dobro poznata situacija oko god. 1930. te može tvrditi da se pisci još nisu složili; drugi, za izričitu preporuku da se piše *avgust* i *Evropa* ponovno su Maretiću krunski svjedoci – Karadžić i Daničić.

Sažet ćemo iz gore probranih djela, uključujući i Maretića, ono najvažnije za našu temu. Oblici s *v* i dvojnim *u* i *v* pretežu nad oblicima s *u*, čak većina uglednih filologa i djela, osobito rječnika, sa širim dometom utjecaja imaju oblik *Evropa (evropski* i sl.). Što više prema kraju 19. stoljeća, to većma raste broj oblika s *v*. Oblici *Europa* i sl. s *u* nisu nužno povezani s etimološkim (morfonološkim) pravopisom članka, knjige i sl., gdje se nalaze, niti oblici s *v* nužno s fonetskim (fonološkim) pravopisom. Ta se posljednja tvrdnja tiče i nekoliko vrlo utjecajnih publikacija, nama vremenski bližih. Horvatova, na primjer, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina* (Zgb., I. sv.: 1939, II. sv.: 1942), pisana fonetskim pravopisom, ima isključivo oblike s *u* (*Europa, evropski*). *Hrvatska enciklopedija* i u I. sv. (1941), koji je fonetski pisan, i u V. sv. (1945), koji je etimološki, ima posvuda

³ Bolje rekući: nije ga bilo u ovom kontekstu, nego pod poglavljem *Pravopis*, § 39 d, na str. 33/34, gdje se s potvrdama iz Karadžića i Daničića propisuju, bez ikakva komentara, ovi oblici: *Austrija, austrijski, Klaudije, Avgust, Kavkaz, Evropa, evropski, Evtih, Epidavar, epidavarski, avditor*.

samo *Evropa* i *evropski*. Samo takve oblike s *v* (*Evropa*, *evropski*), a unutar etimološki tiskanoga teksta, imaju još dva poznata djela: Ježićeva *Hrvatska književnost* (Zgb., 1944) i Kombolova *Poviest hrvatske književnosti do narodnog Preporoda* (Zgb., 1945).

Ako bismo danas, 50 godina nakon Maretića, htjeli opisati stanje, rekli bismo naprečac: hrvatski su se pisci posvema složili, pišu *Evropa* i *evropski*. Naizgled su se posvema složili pisci, složili su se jedino – *pravopisci*, i to od prvog do posljednjeg izdanja Boranića i svih pravopisa nakon njega do dana današnjega! Slaganje pisaca bilo je i jest uvjetovano djelomice inercijom ili uvjerenjem, djelomice autoritetom gramatičara ili normom pravopisnom. Elemente autoritativnosti udružene s prisilom nosio je u sebi već i trijumfalizam hrvatskih vukovaca nakon pobjede nad zagrebačkom školom, posebice u posljednja dva desetljeća prošlog stoljeća, šireći se preko Akademijina Rječnika, Maretića i Broz-Ivekovića do Boranića i Ivšića. Izričite elemente prisile imao je Beličev *Pravopis* iz 1934. (III. popr. izd., „prema propisima ministarstva prosvete“; uz *Evropu*, B. ima i *evnuh* i *avgust* i *Jelin /Elin/*).

Koliko oblik *Evropa* s *v* umjesto *u* zapravo strši u sustavu primanja grčkih i latinskih riječi s dvoglasom *eu* na početku ili u sredini riječi, najbolje se razabira iz usporedbe s desecima općih i vlastitih imenica, koje su davno ušle i neprestano ulaze kao riječi kulture i civilizacije u svaki svjetski, pa stoga i hrvatski jezik. Evo pregršt općih imenica i vlastitih imena, iz različitih područja i različite starine: *eudemonizam*, *eudiometar*, *eufemizam*, *eufonija*, *euforija*, *eugenika*, *euharistija*, *eukalptus*, *eunuh*, *eupatridi*, *eutanazija*, *hermeneutika*, *leukemija*, *neuma*, *neuralgija*, *neuroza*, *neutralan*, *neutron*, *pleuritis*, *pneumatik*, *propedeutika*, *pseudonim*, *reuma*, *terapeut(ski)*; *Eleuzina*, *Eubeja*, *Eufrat*, *Eugen*, *Euklid*, *Eumej*, *Eumenide*, *Eumolp*, *Eurazija*, *Euridika*, *Eurijal*, *Euriklija*, *Euripid*, *Euristej*, *Evropa* (mitološki lik!), *Eustahije*, *Euterpa*, *Euzebije*, *Kreuz*, *Leukip*, *Pleusiklo*, *Speuzip*.

I letimičan pogled na te primjere jasno otkriva da oni svi vrlo postojano čuvaju oblike s *eu*, a kad je bilo kolebanja u pisanju, tj. uvođenja *v* posebice u vlastitim imenima (npr. *Evsebij*, *Evstakij*, */J/evgenij*), ono je bilo povremeno, većinom 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća, što bliže našem stoljeću, to rjeđe. Tako *Evropa* upomo, u gotovo sakrosanktnoj očuvanosti, jedina traje u okružju mnogobrojnih imena i izraza s *eu*.

S tim je u uskoj vezi zanimljivo pratiti, kako u posljednjih pet, šest godina niču ovakve složenice: *euratom*, *Eurovizija*, *euro-dolar* (*-funta*, *-marka*), *euroraketa*, *eurolgol*, *eurokrema*, *eurohotel*, u kojima se nalaze katkada i oblici s *ev*, ali su oblici s *eu* kudikamo najčešći. Odakle to? Sasvim je svejedno, je li pretežitost *eu*-oblika nastala pod utjecajem jezika, iz kojih su preko pisanih izvora prodrli u naš novinarski i politički rječnik, ili analogijom prema mnogobrojnim, netom navedenim i sl. izrazima prirodnoznastvenog i tehničkog podrijetla (npr. *neuralgija*, *neurokirurgija*, *euritermne životinje*, *Eustahijeva cijev*, *eutrofikacija*, *eudiometar*). Činjenica je da takve kovanice tipa *Eurovizija* spontano, bez lingvističke kontrole (i prisile) restituiraju ono latentno *u* u *Evropi*.

Za učvršćivanje i novo stvaranje oblika s *eu* u svini rasponima od *eufonije*, *neutralnosti*, *pseudoklasicizma* i *Euripida* do *euratoma*, *euro-dolara*, pa i *Europe* same, mislim da se kao dojmljiv može smatrati i utjecaj dvoglasa *au*, također grčkoga i latinskog podrijetla. Evo nekoliko primjera, da se podsjetimo: (*astro*)*naut(ika)*, *audicija*, *audijencija*, *augmentativ*, *aukcija*, *aula*, *aureola*, *aureomicin*, *auskultacija*, *autentičan*, *autogram*, *auto(mobil)*, *autonoman*, *fauna*, *hidraulika*, *inauguralan*, *kaucija*, *kauzalnost*, *laureat*,

*mauzolej, pauperizacija, pauza, tautologija; Aulida, Australija, Austrija, Epidaur, Nauzikaja.*⁴ Ta tko bi danas od Hrvata sebe zvao i pisao *Avgustom, Avgustinom* ili *Avrelom, Avrelijem*, govoreći i pišući u isto doba *aukcija, Aurora, auto, automat, autarkija*, ili *Evgenom, (J)evgenijem*, pišući u isto doba *eugenika, Euklid, Leukip!*?

Na mogući prigovor da bismo pisanjem (i izgovorom) *Europa, europski* krivotvorili višestoljetni novogrčki izgovor, moram upozoriti na još jednu težu „krivotvorinu”, nazočnu u hrvatskom i većini svjetskih jezika. Tiče se naime narodnog imena i glavnoga grada naroda, koji smatramo začetnikom europske kulture. Ako ne upotrebljavamo standardni naziv *Grci* (i slične oblike u drugim jezicima, nastale prema latinskom *Graecus*), narod zovemo *Heleni*, a glavni im grad *Atena*, oboje prema starogrčkom izgovoru, kako smo ga i u pismu od Rimljana i preko latinskoga naslijedili. A oni sami već duga stoljeća svoje ime izgovaraju *Elines*, svoj (sadašnji) glavni grad *Athina* (tim *th* označavam bezvučni zubni frikativ, kakav je i u izgovoru engleske riječi *think*)! Što dakle? Ništa drugo do tvrdnje da jesmo za načelo *Graeca Graece*, ali da rimsko posredništvo, kad se grecizama tiče, ili rimsko izvorište, kad se o latinskim tvorbama radi, niti moramo niti smijemo brisati iz svoje kulturne i jezične svijesti. U našem se primjeru o doslovnoj krivotvorini i ne može govoriti.

Dva razloga bez dvojbe navode na zaključak da nam se valja vratiti pisanju i izgovaranju *Europa, Europljanin, europski*: čuvanje sustava i obnova tradicije, a oba se razloga spajaju u jedan. Doista nije toliko važno, je li oblik *Evropa* počeo prodirati u hrvatski pravopis 60-ih godina 19. stoljeća kao rusizam izravni ili, vjerojatnije, neizravni preko Vuka Karadžića i njemu prethodne tradicije bizantsko-ruske, ili su njegovi začeci prije sto i više godina bili osnaženi (ili čak potaknuti) češkim utjecajem.

Vraćanjem *Europe* u takav pisani i izgovorni oblik svodimo ga ponovo u sustav brojnih riječi grčkog i latinskog podrijetla s *eu* (i *au*), koje su se uz rijetka kolebanja upravo tako i stalno održavale i održavaju se u novovjekovnim stoljećima hrvatskim. Obnova pisanja *Europa* znači vraćanje na pravopisnu tradiciju koja je u Hrvata gotovo bez izuzetka trajala nekoliko stoljeća sve do sredine 19. st., ne gubeći se posve niti u razdoblju između 1. izdanja Boranićeva *Pravopisa* i 2. izd. Maretićeve *Gramatike*, ne zamirući sasvim niti poslije Maretića do danas.

Posebno ističem i među našim suvremenicima nemali broj znanstvenih radnika, književnika i publicista, starijih i mlađih, koji pišu, govore i, kad god im to urednici dopuste ili lektori propuste, objavljuju svoje tekstove s oblikom *Europa*.

Osim naviknutosti oka i uha ništa nas ne priječi da *Evropu* ponovo zamijenimo *Europom*. I u pjesništvu izvornom i prevoditeljskom zadržat će *eu* vrijednost jednog sloga kao što ga je imalo *ev*. A koliko se pjesništva tiče: ima prastari grčki mit o Zeusu koji se zaljubio u izvanredno lijepu djevojku; za uspomenu na tu ljubav nazvan je poslije i dio svijeta, dotad neimenovan, imenom Zeusove drage – *Eurōpe*.

⁴ Ovamo bi valjalo ubrojiti i *Kaukaz* umjesto pravopisnoga *Kavkaz*: čak je i Maretić u *Gramatici* 1931. tako propisivao.